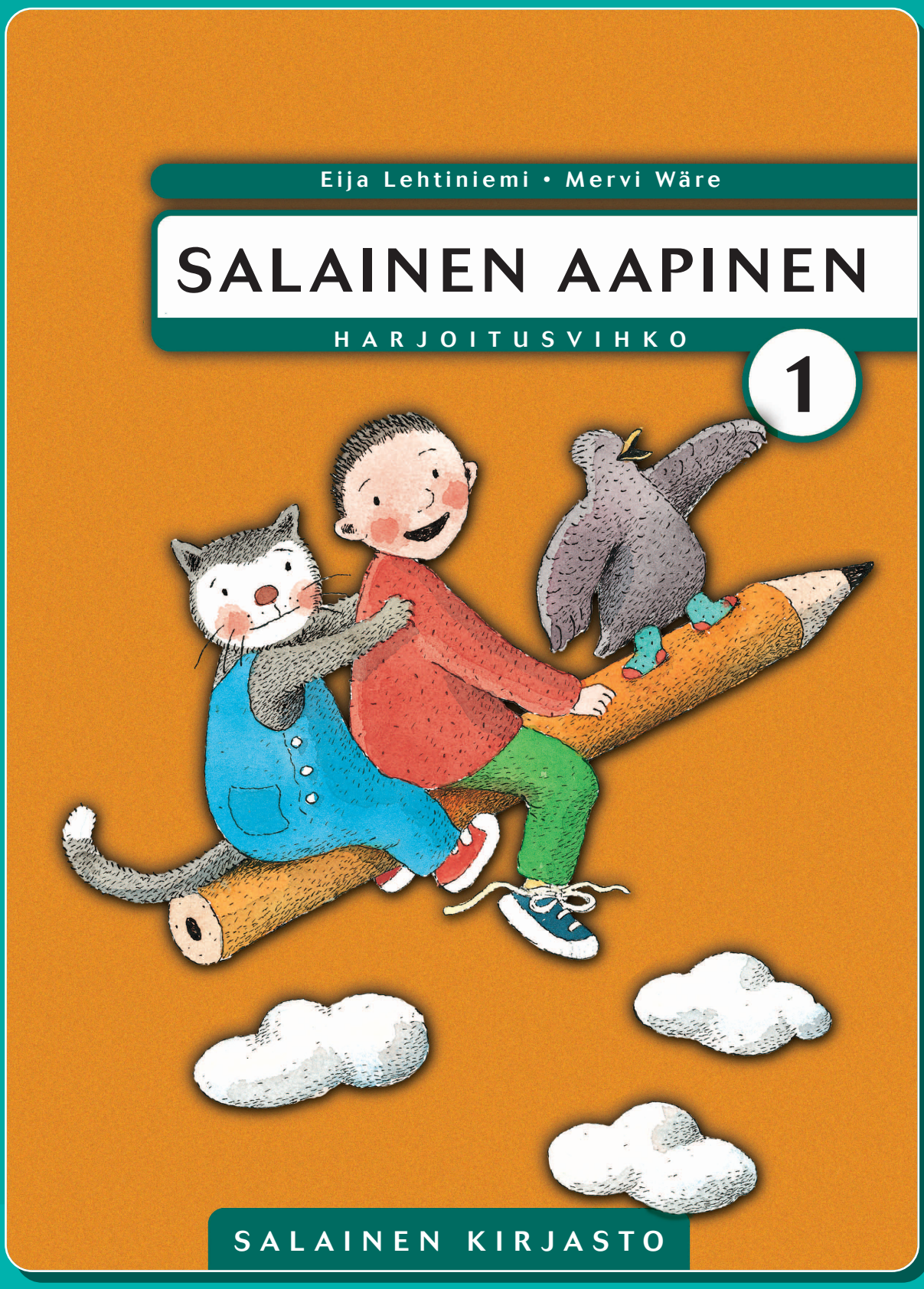

Harjoitusvihkon

Eija Lehtiniemi

OPETTAJAN OHJEET

Erityisopetus

HARJOITUSVIHKON SISÄLTÖ

- Valmiusharjoitukset s. 2-8
- Kirjainten harjoittelujaksot:
  AIUS, NEOL, MRÄ, TJY, PKV ja HÖD s. 9-64
  - Jaksoihin sisältyy:
- Yksi sivu visuomotorisia harjoituksia (kuva 1).
- Aukeama kustakin jakson kirjaimesta (kuvat 2a ja 2b).
- Opittujen kirjainten kertaamisen ja sanatasoisen kirjoittamisen sivu (kuva 3).

- Kolmitavuisten sanojen kirjoitusharjoitukset s. 65-66
- Lausetasoiset harjoitukset s. 68-72
- Pienaakkosharjoitusvihkossa suuraakkosten ja suuraakkosvihkossa pienaakkosten piirtämisharjoitukset s. 73-76
- Molempien kirjaintyyppien (suur- ja pienaakkosten) kirjoitusharjoitukset s. 77-79
- Vierasperäisten kirjainten harjoittelusivut s. 80-82
- Lisäharjoitteluviivastot s. 83-88

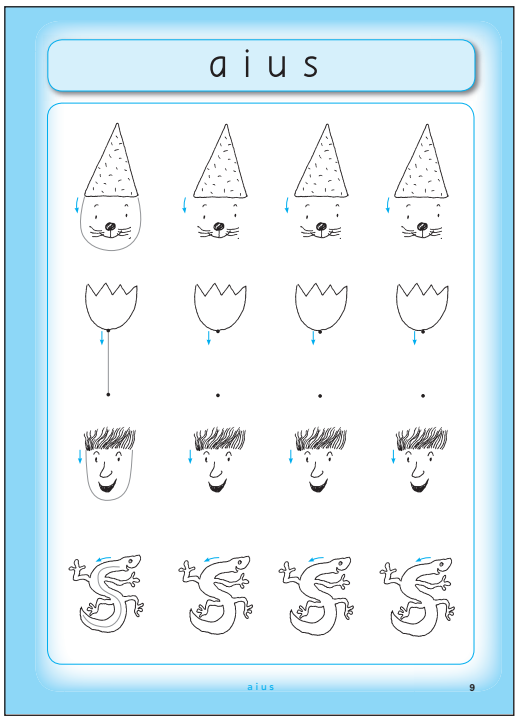

Kuva 1. Esimerkki visuomotoriikkaan liittyvästä sivusta pienaakkosvihkossa.

HARJOITUSVIHKON ERILAISEN OPPIJAN KIRJOITTAMAAN OPPIMISTA TUKEVAT PIIRTEET

- Tavut ja sanat vaikeutuvat asteittain samalla tavalla kuin erityisopetukseen mukautetussa Salaisessa aapisessa. Lukutaito ei ole harjoituskirjan käytön edellytys lukuun ottamatta joitakin lausetasoisia kirjoitustehtäviä.
- Kirjaimet kirjoitetaan sekä tavuissa että sanoissa aluksi ruutuihin, jolloin oppilas näkee kirjoitettavien kirjainten lukumäärän.
- Kirjainmuotojen oppiminen edellyttää monien liikeratojen oppimista, missä monelle oppilaalle riittää haasteita. Tämän vuoksi oppilaan ei aluksi edellytetä hahmottavan, miten kirjain sijoittuu viivastolle, jossa on sekä ylä- että ala-apuviivat.
  Kirjainharjoittelussa on siten ensin vain perusviivasto.

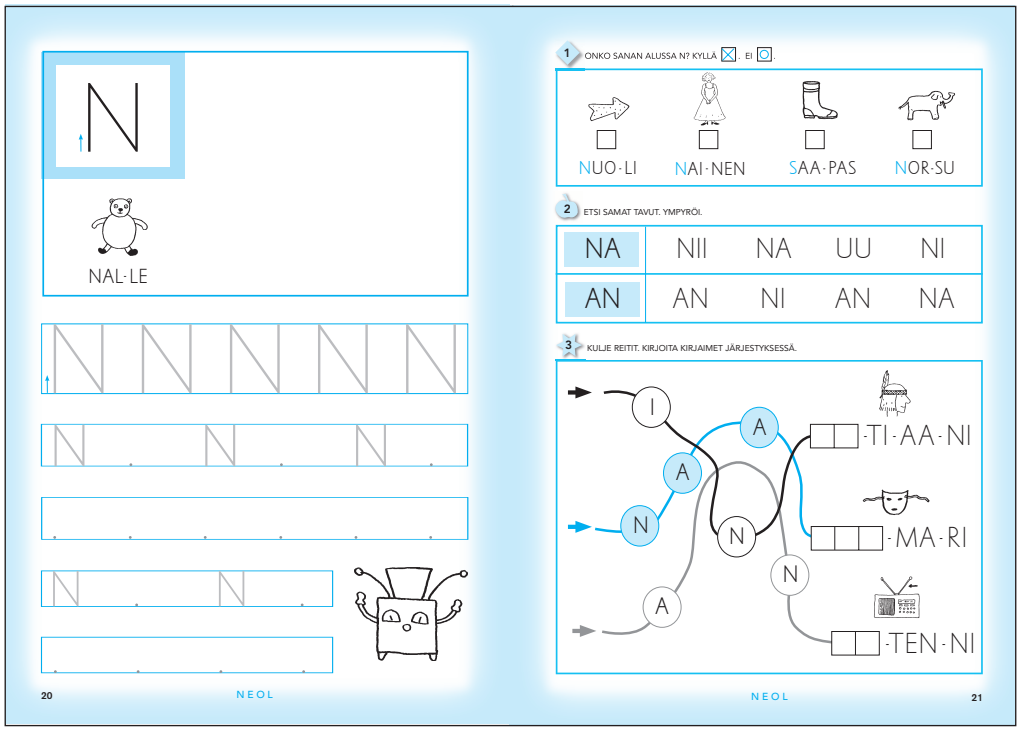

Kuva 2a. Esimerkki kirjainten harjoitteluaukeamasta suuraakkosvihkossa.

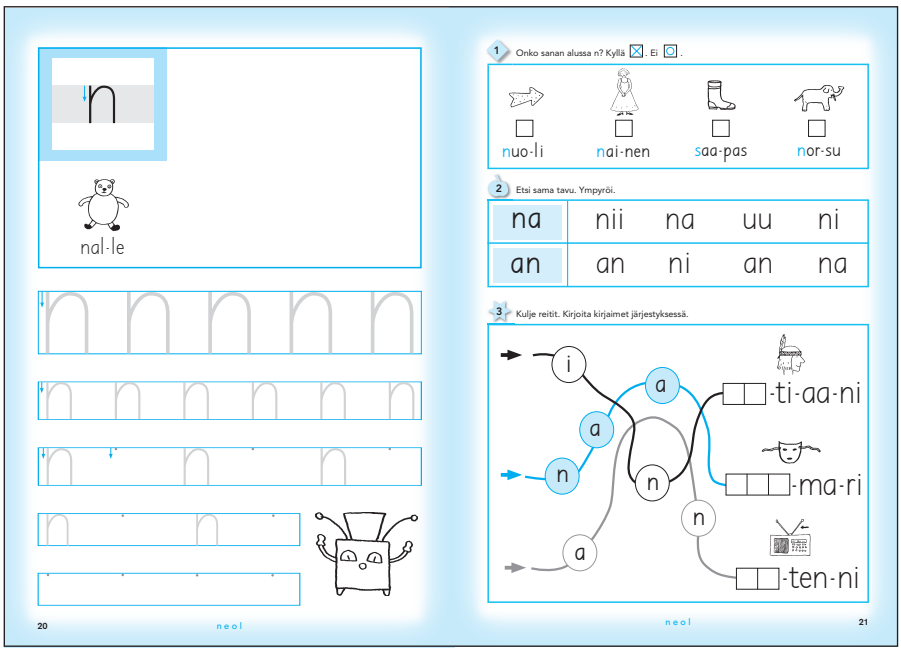

Kuva 2b. Esimerkki kirjainten harjoitteluaukeamasta pienaakkosvihkossa.

Harjoitusvihko suuraakkosin

- Suuraakkosversiossa on kaikkia kirjaimia harjoiteltaessa perusviivasto ilman ylä- ja ala-apuviivoja (kuva 2a). Vain vihkon loppuosassa, jossa harjoitellaan pienaakkosten piirtämistä, viivastot ovat ylä- ja ala-apuviivoineen.

Harjoitusvihko pienaakkosin

- Pienaakkosversiossa on vain perusviivasto ensimmäisessä kolmessa kirjainjaksossa (AIUS, NEOL ja MRÄ) (kuva 2b). Poikkeuksena tästä on NEOL- jakson l-kirjain, jonka piirtäminen edellyttää yläapuviivan käyttöä. Kolmen viimeisen kirjainjakson (TJY, PKV ja HÖD) kirjaimet kirjoitetaan viivastoille, joissa on myös ylä- ja ala-apuviivat (kuva 4).
- Tehtävät on laadittu siten, että oppilas selviää kirjoitustehtävistä yhdellä kirjaintyypillä (pienaakkosin) myös lausetasolla. Koska lauseet alkavat suuraakkosin, opetellaan tässä vaiheessa pienaakkosvihkossa suuraakkosista vain S-kirjain, joka on samannäköinen molemmissa kirjaintyypeissä. (s. 67). Kaikki harjoitusvihkon lauseet alkavat S-kirjaimella, ja tämän yhden suuraakkosen opettelun jälkeen lauseet voidaan kirjoittaa oikein isolla alkukirjaimella aloittaen.

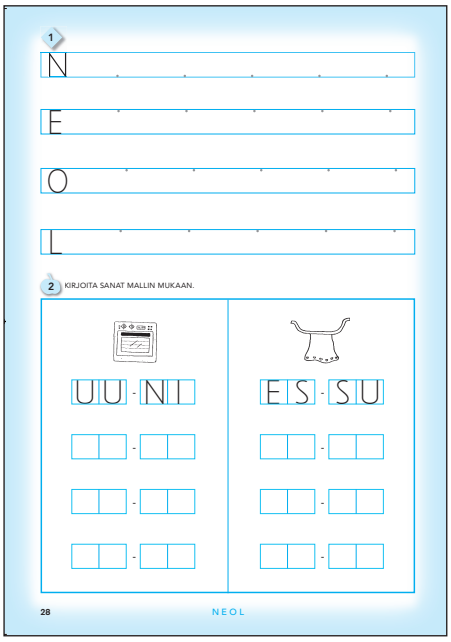

Kuva 3. Esimerkki kirjainten kertaamisen ja sanatasoisen kirjoittamisen sivusta suuraakkosvihkossa.

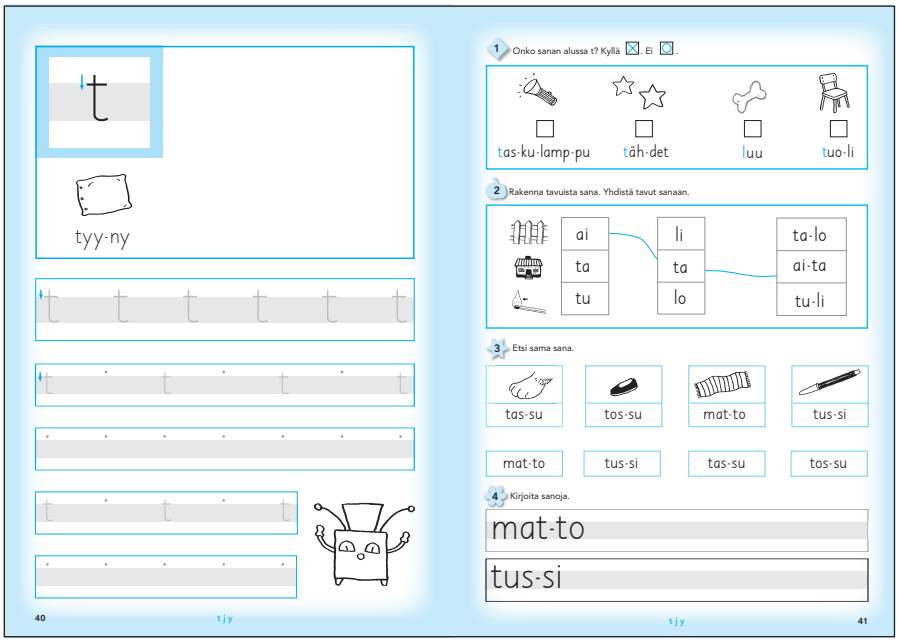

Kuva 4. Esimerkkiaukeama kirjainten harjoitteluaukeamasta pienaakkosvihkossa.

VALMIUSHARJOITUKSET

(Harjoitusvihkon sivut 2-8)
Tehtävät liittyvät mm. perusmuotojen, nimeämisen ja lukusuunnan (vasemmalta oikealle) harjoitteluun. Kuvasarjoihin liittyvissä tehtävissä käsitteitä nimetään järjestyksessä vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas. On tärkeää, että kuvaa osoitetaan samalla, kun sana nimetään. Näin oppilas harjoittelee lukusuuntaa vasemmalta oikealle samaan tapaan kuin myöhemmin lukiessaan/kirjoittaessaan sanoja. Valmiusharjoitusten yhteydessä on viitattu myös erityisopetuksen Salaisen aapisen opettajan oppaan sivuihin, joilta löytyy tarvittaessa lisäharjoituksia.

Harjoitusvihkon sivu 2

- Nimetään kuvat lukusuunnassa vasemmalta oikealle.
- Pohditaan, mitkä asiat voisivat olla repussa.
- Keksitään lisää asioita, jotka voisivat/eivät voisi olla repussa.
- Opetellaan käsitteet: ylimmäinen rivi/alimmainen rivi/keskimmäinen rivi/rivin alku ja loppu. Esim. Mikä kuva on ylimmäisen rivin alussa?
- Pohditaan paikkaan liittyviä käsitteitä. Esim.
  Mikä kuva on alimmaisen rivin ensimmäisenä/viimeisenä?
  Mikä kuva on avaimen alapuolella?
- **Leikkejä kuvasarjojen avulla harjoitteluun:**

– Opettaja sanoo yläriviltä kahden kuvan nimet. Oppilas pitää hetken mielessään, mitä opettaja sanoi. Merkin saatuaan oppilas merkkaa kuulemansa sanat yläriville napeilla tai muilla merkeillä.
– Opettaja lukee kuvia riveittäin, mutta jättää jonkin/jotkut sanomatta. Oppilas muistaa, mikä jäi sanomatta. Merkin saatuaan hän merkkaa sanomatta jääneet kuvat.
– Opettaja sanoo jonkin sanan. Oppilas kertoo, mikä sana oli ennen/jälkeen opettajan sanoman sanan.

- **Opettaja pyytää oppilasta etsimään tietyn kuvan:**

– Oppilas etsii pyydetyn kuvan sivulta ja kertoo, millä rivillä se on.
– Opettaja kuvailee jotakin sivulta/tietyltä riviltä etsittävää kuvaa, mutta ei kerro suoraan, mikä kuva on kysymyksessä. Esim. Tämä voi olla työpöydällä. Sitä tarvitaan lukiessa. Se valaisee.
– Opettaja sanoo sanan alkutavun. Oppilas kertoo, mitä sanaa opettaja tarkoittaa.
– Opettaja sanoo sanan tavuittain siten, että hän pitää pitkähkön tauon jokaisen tavun välissä. Oppilas hahmottaa kuulemansa perusteella sanan.
– Opettaja sanoo jonkin sivulla olevan sanan äänettömästi. Oppilaat päättelevät suun liikkeistä, mikä sana on kysymyksessä.

- Värit tutuiksi: väritetään kuvat opettajan antamien ohjeiden mukaisesti.

▶ Salaisen aapisen opettajan opas s. 60

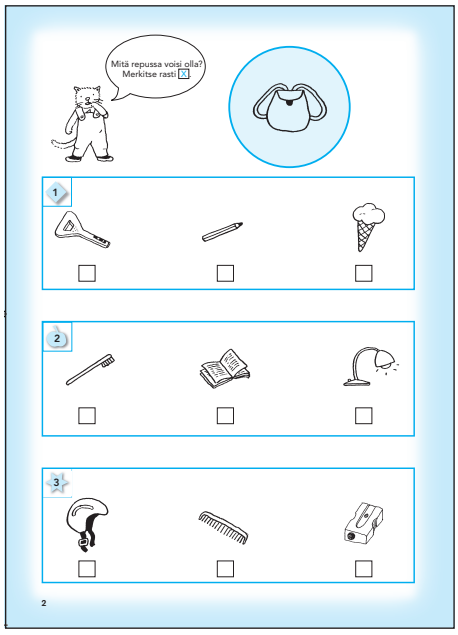

Kuva 5. Harjoitusvihkon sivu 2.

Harjoitusvihkon sivu 3

- Nimetään, mitä reitin varrella on. Mitä Sisu voisi kerätä koriinsa matkan varrelta?
- Kuljetaan reitti.
- Kuljetaan Sisun reitti Samun luokse useita kertoja sormella/lyijykynällä/värikynillä piirtäen tai pelkästään katseella seuraten.
- Kuljetaan sama reitti hitaasti/nopeasti/nopeutta vaihdellen/välillä pysähtyen. Esimerkiksi Sisu kulkee reitin nopeasti liikennemerkin luokse, missä se pysähtyi ja sen jälkeen se kulkee hitaasti loppumatkan. Tehtävään voidaan yhdistää myös reitin kulkeminen musiikin mukaan iloisesti rullaavia silmukoita tehden.
- Harjoitellaan paikkoihin liittyviä käsitteitä.
- Missä linnut lentävät? (puun yläpuolella)
- Missä lintu istuu? (kiven päällä)
- Missä jänis on? (puun takana, aitauksen sisäpuolella)
- Mitkä eläimet ovat aitauksen ulkopuolella?
- Mitä kasvaa talon vieressä?
- Missä traktori on? (talon edessä)
- Mitä kasvaa puun alapuolella?
- Mitkä eläimet ovat samalla puolella tietä?

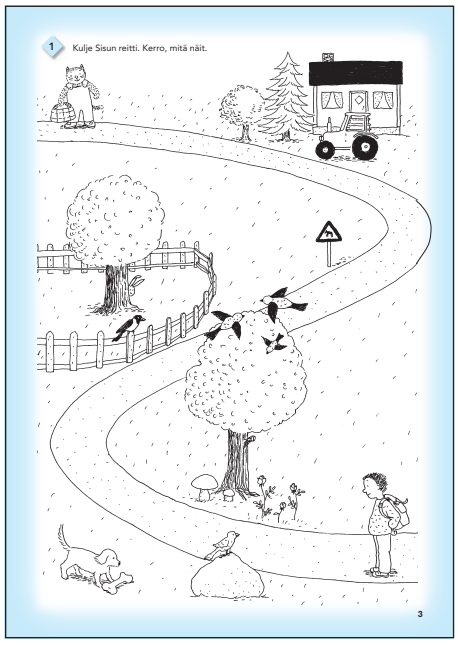

Kuva 6. Harjoitusvihkon sivu 3.

- Kuljetaan Sisun kanssa Samun luokse napilla liikkuen, ei merkittyä reittiä pitkin. Esim.
- Sisu kulkee talon luokse ja sieltä suoraan Samun luokse.
- Sisu kulkee liikennemerkin kautta Samun luokse.

▶ Salaisen aapisen opettajan opas s. 64

Harjoitusvihkon sivu 4

- Nimetään kuvat jokaisessa tehtävässä lukusuunnan mukaisesti vasemmalta oikealle.
- Pohditaan, mikä tehtävän kuva ei kuulu joukkoon ja miksi ei.
- Keksitään lisää asioita, jotka voisivat/eivät voisi kuulua joukkoon.
- Värit tutuiksi: väritetään kuvat opettajan antamien ohjeiden mukaisesti.
- Ks. myös harjoitusvihkon sivuun 2 liittyvät harjoitukset.

▶ Salaisen aapisen opettajan opas s. 67

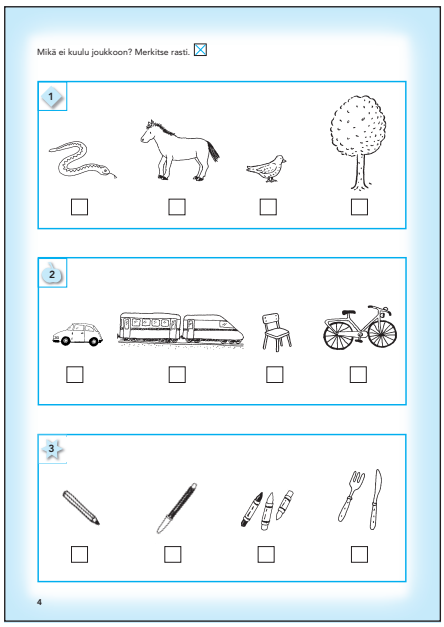

Kuva 7. Harjoitusvihkon sivu 4.

Harjoitusvihkon sivu 5

Tehtävä 1

Oppilaalle on tärkeää mallittaa, miten tehtävä suoritetaan järjestyksessä vasemmalta oikealle ja ylhäältä alas. Näin hän oppii, että kannattaa aina verrata järjestyksessä eikä harhailla rivillä ja toivoa, että silmä osuu samanlaiseen. On myös tärkeää opettaa huomaamaan, mitkä asiat ovat pysyvästi kuvasta toiseen samat.

- Etsitään kuvariveittäin samanlainen muki/kynä/ilme ja keskustellaan, millä tavalla kuvat ovat erilaisia/samanlaisia mallikuvaan verrattuna. Esim. Millä tavalla ensimmäinen muki kuvarivissä eroaa mallimukista? (Mukin yläosasta puuttuu yksi kuvio.)
- Kynätehtävä: harjoitellaan käsitteitä paksu/ohut, pitkä/lyhyt.
- Sisun erilaiset ilmeet: matkitaan erilaisia ilmeitä ennen tehtävän tekemistä.

Tehtävä 2

- Piirretään samanlaiset mukit ja ilmeet.

▶ Salaisen aapisen opettajan opas s.71

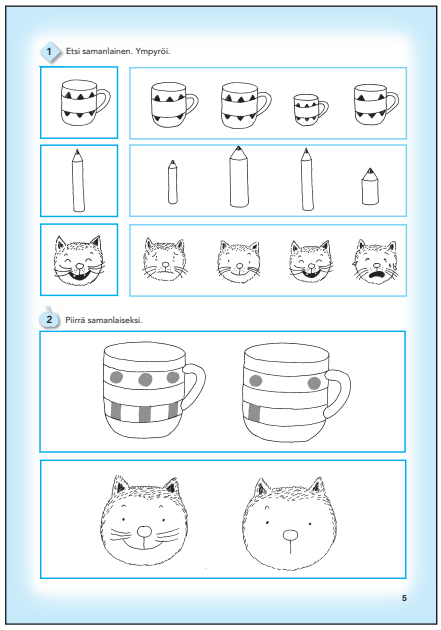

Kuva 8. Harjoitusvihkon sivu 5.

Harjoitusvihkon sivu 6

Tehtävä 1

- Pohditaan, mistä tunnistaa ympyrän ja nelikulmion.
- Tunnistetaan samanlaiset ympyrät ja nelikulmiot. Huomataan, että yhtäläisyys perustuu sekä kokoon että väriin.

Tehtävät 2 ja 3

- Vahvistetaan ympyrät ja nelikulmiot. Väritetään ne opettajan ohjeen mukaan.

▶ Salaisen aapisen opettajan opas s. 74

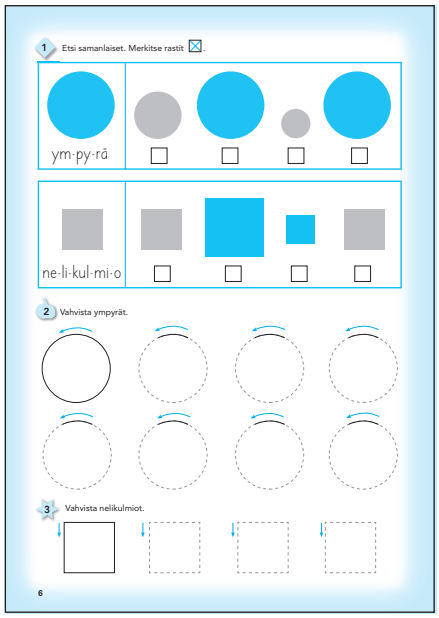

Kuva 9. Harjoitusvihkon sivu 6.

Harjoitusvihkon sivu 7

Tehtävä 1

- Nimetään eläinten reiteillä olevat kuviot ääneen, mikä voi auttaa kuvioiden järjestyksen muistamisessa.
- Tutkitaan kenellä on reittien kuviot samassa järjestyksessä (lukusuuntaharjoitus) ja yhdistetään reitti oikeaan henkilöön. Kenellä ei ole reittien mukaisia kuvioita?

Tehtävä 2

- Tehdään kuten sivun ensimmäinen tehtävä.
- Jos oppilaalla on vaikeus hahmottaa tai muistaa kuvioiden järjestys, ohjaa häntä piirtämään jokainen reitin varrella oleva kuvio lappuun yksi kerrallaan siten, että reitillä oleva kuvio merkitään sovitulla tavalla ennen sen piirtämistä ruutuun. Huomaa, että sama harjoitustyyppi toistuu kirjoitustehtävissä sivulta 11 alkaen.

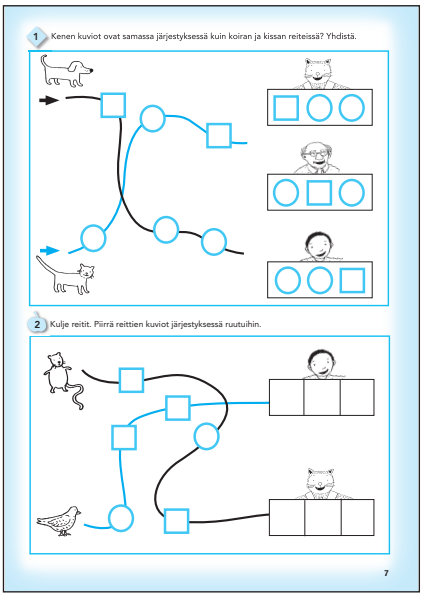

Kuva 10. Harjoitusvihkon sivu 7.

Harjoitusvihkon sivu 8

Tehtävä 1

- Pohditaan, mistä kolmion tunnistaa.
- Tunnistetaan samanlaiset kolmiot. Huomataan, että yhtäläisyys perustuu sekä kokoon että väriin.

Tehtävä 2

Vahvistetaan kolmiot ja väritetään ne.

Tehtävä 3

- Nimetään laatikoissa olevat kuvat vasemmalta oikealla ja tutkitaan, mitkä laatikot ovat keskenään samanlaiset.
- Ympyröidään kirjaimet.
- Harjoitellaan käsitteitä: ensimmäinen/viimeinen/keskimmäinen/välissä. Esim. Missä laatikossa muki on kolmion ja kirjaimen välissä?

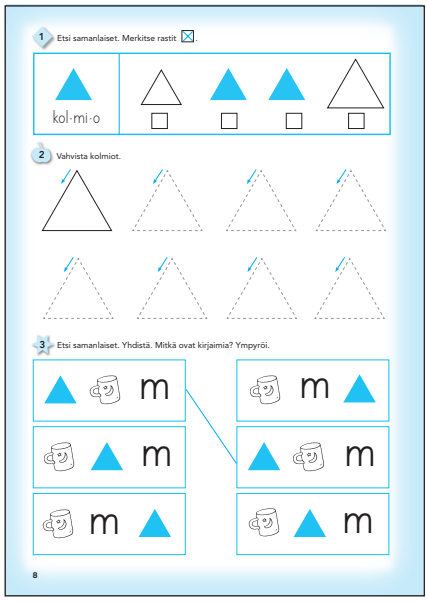

Kuva 11. Harjoitusvihkon sivu 8.

KIRJAINJAKSOT

Kirjainjakson aloitussivu

Jokainen kirjainjakso alkaa sivulla, jossa on visuomotoriikkaa kehittäviä harjoituksia. Ne suuntaavat tulevien kirjainmuotojen harjoitteluun, ja monet niistä ovat melko haasteellisia oppilaille. (Kuva 12)
Huomaa myös Salaisen aapisen Opettajan oppaassa kirjainjaksojen alussa, esim. AIUS -jaksossa sivuilla 78 ja 79, olevat hienomotorista sujuvuutta kehittävät harjoitukset. Niissä harjoitukset tehdään laajoina liikeratoina ja niitä voi tehdä ennen harjoitusvihkon käyttöä.

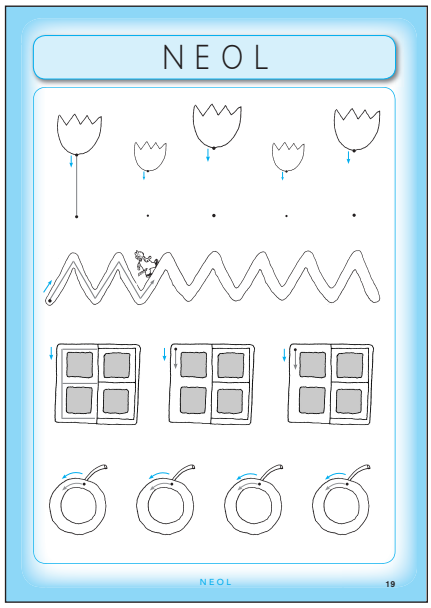

Kuva 12. Esimerkkisivu visuomotoriikkaan liittyvästä sivusta suuraakkosvihkossa.

Kirjainaukeama

Kirjainaukeaman vasen puoli (kuvat 13a ja 13b)
Jokaiseen kirjaimeen liittyy yksi aukeama, jonka vasen puoli on kaikissa kirjaimissa samantyyppinen.

1. Mallikirjaimen avulla oppilas näkee, miten kirjain sijoittuu (pienaakkosissa) viivastolle. Nuoli ohjaa, mistä ja mihin suuntaan kirjainta lähdetään piirtämään.
2. Kuva ja sana ohjaavat löytämään opeteltavan äänteen.
3. Ruutuun piirretään tai kirjoitetaan opittavalla kirjaimella alkavia sanoja tai harjoitellaan opetettavaa kirjainmuotoa.
4. Kirjainmuotoja harjoitellaan viivastolle sekä vahvistamalla kirjaimia että piirtämällä kirjaimet aloituspisteiden osoittamiin kohtiin.
5. Pikku Kone ohjaa arvioimaan omaa työtä. Oppilas piirtää koneelle suun, jonka asento kertoo, miten tyytyväinen hän on työhönsä.

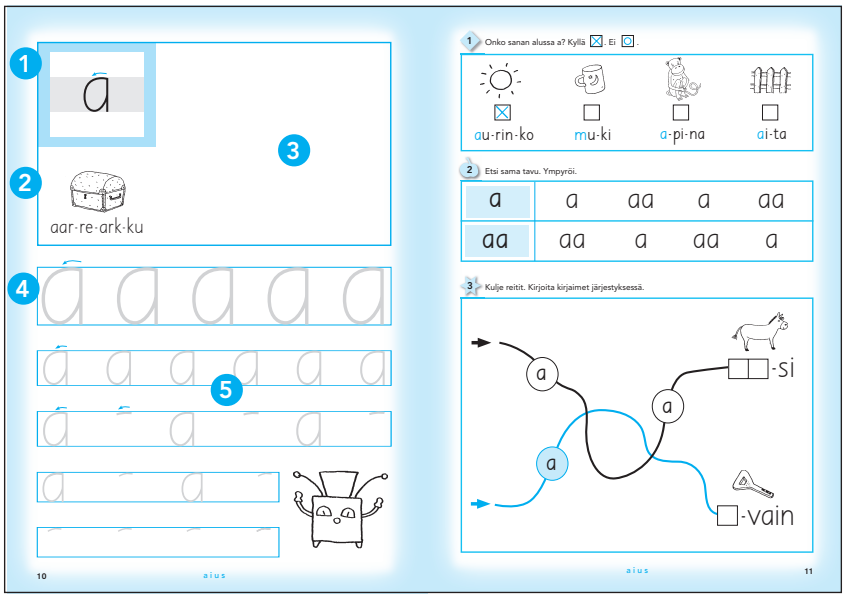

Kuva 13a. A-kirjaimen harjoitteluaukeama pienaakkosvihkossa.

Kirjainaukeaman oikea puoli: uusina esiintyvät tehtävätyypit jaksoittain
Aukeaman oikeanpuoleisen sivun tehtävätyypit ovat vähintään yhden jakson ajan täysin samanlaiset, jotta koko ajan ei kuluisi energiaa uusien tehtävätyyppien opettelemiseen. Esimerkiksi jaksot AIUS ja NEOL sekä PKV ja HÖD ovat keskenään tehtävätyypeiltään identtiset.

AIUS ja NEOL (kuvat 13a ja 13b)

6 Tehtävä 1 (s. 11 alkaen)

Tämä tehtävätyyppi on kaikilla kahdellakymmenellä kirjainaukeamalla. Tehtävää voidaan käsitellä esimerkiksi seuraavalla tavalla. Opettaja piirtää kuvat taululle, kuvat nimetään ja tehdään havaintoja, millä äänteellä sana alkaa/onko sanassa ko. äänne. Tämän jälkeen oppilaat tekevät tehtävän vihkostaan. He peittävät kirjoitetun sanan ja yrittävät ilman kirjoitettua muotoa ratkaista, kuuluuko aukeamalla harjoiteltava äänne sanan alussa. Lopuksi he voivat itse tarkistaa ratkaisut sanan kirjoitetun muodon avulla, jossa alkuäännettä/harjoiteltavaa äännettä vastaava kirjain on painettu värillä. Huomaa, että tehtävää on helpotettu siten, että aina, kun opetellaan uusi äänne-kirjainvastaavuus, ovat kyseisellä äänteellä alkamattomat sanat alkuäänteeltään ennestään tuttuja. Näin myös jo opitut äänteet kertaantuvat. Jos opeteltava äänne esiintyy kielessämme myös sanan lopussa, on joukossa myös tällainen sana. Sanan loppuäännettä voidaan harjoitella kuulemaan, jos oppilaan taidot sen mahdollistavat.

7 Tehtävä 2 (s. 11 alkaen)

Tehtävässä etsitään samanlaiset tavut, jotka ympyröidään. Tehtävän kaikki kirjaimet ovat tuttuja. Huomaa, että sivulta 17 alkaen etsittävien tavujen joukossa on tavuja, joista voi muodostaa myös sanoja. Ne ovat haasteena lukutaitoisille ja he voivat kirjoittaa sanat esim. vihkon takaosassa oleville viivastoille.

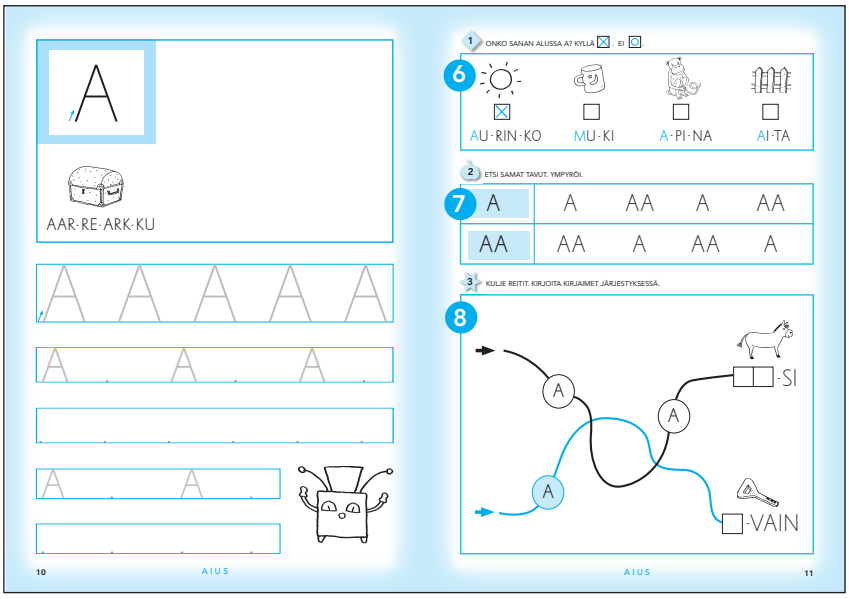

Kuva 13b. A-kirjaimen harjoitteluaukeama suuraakkosvihkossa.

8 Tehtävä 3 (s. 11 alkaen)

- Oppilaat seuraavat joko katseellaan tai sormella reittejä, joiden varrella kirjaimet ovat ja kirjoittavat kirjaimet järjestyksessä sanojen alkutavuiksi. Tehtävä edellyttää tarkkaavuutta ja kehittää mm. peräkkäistä tiedonkäsittelyä. Jos oppilaalla on vaikeus hahmottaa tai muistaa kirjainten järjestys, ohjaa häntä piirtämään jokainen reitin varrella oleva kirjain ruutuun yksi kerrallaan siten, että reitillä oleva kirjain merkitään sovitulla tavalla ennen sen piirtämistä. Myös kirjaimia vastaavien äänteiden sanominen ääneen auttaa tehtävän ratkaisemisessa. Voi olla mahdollista, että joku tätä tehtävää tehdessään oivaltaa myös, mistä lukemisessa on kysymys. Aluksi reiteillä on korkeintaan kaksi, myöhemmin kolme tai neljä kirjainta.

MRÄ (kuva 14)

Tehtävä 3 (s. 31 alkaen)

Tehtävässä yhdistetään toisiinsa samat sanat tarvittaessa kuvan tuella. Koska kaikki kirjaimet ja tavutyypit ovat tuttuja, tehtävä on lukutaitoisille lukemisharjoitus.

Tehtävä 2 (s. 36 alkaen)

Tehtävässä luetaan sanat, etsitään sanan tavut ja kirjoitetaan sanat kaksi kertaa. Jos oppilas ei osaa lukea, hän pystyy ratkaisemaan tehtävän kuvan ja sanan tuella.

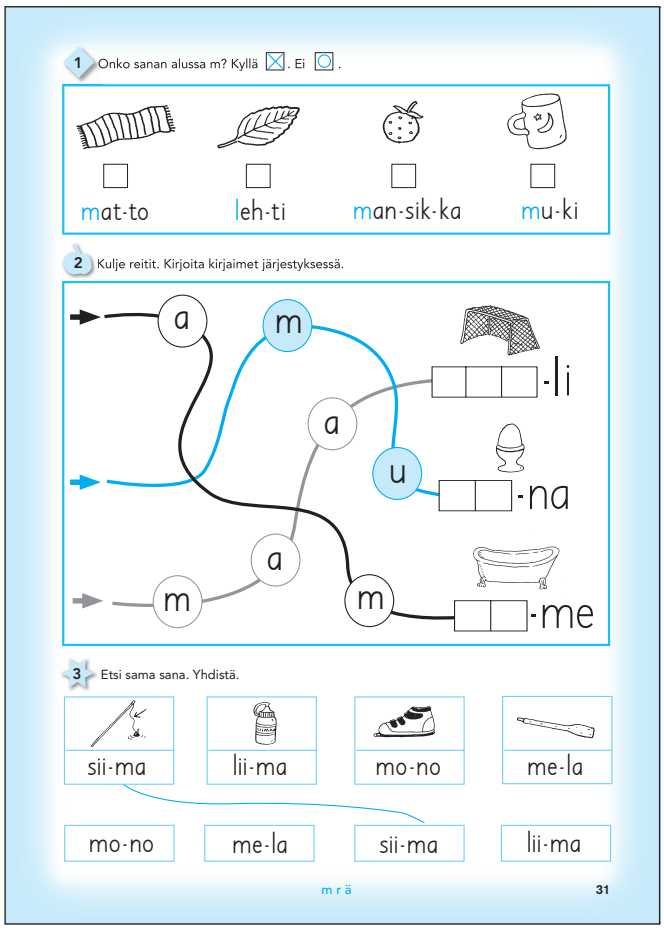

Kuva 14. Esimerkkisivu MRÄ-jaksosta pienaakkosvihkossa.

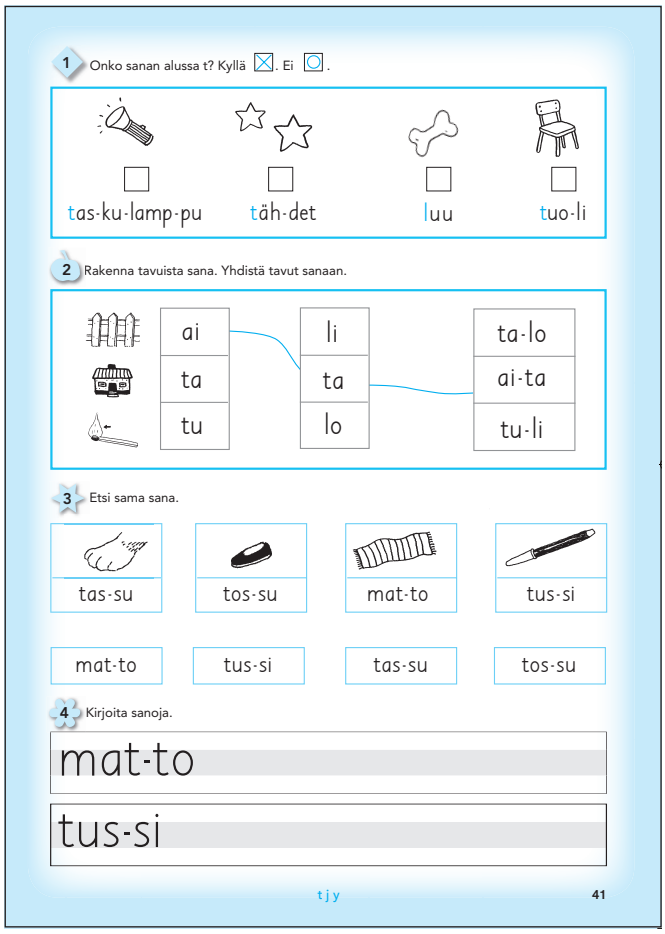

Kuva 15. Esimerkkisivu TJY-jaksosta pienaakkosvihkossa.

TJY (kuva 15)

Tehtävä 2 (s. 41 alkaen)

Harjoituksessa rakennetaan tavuista sanoja. Jos oppilas ei osaa vielä lukea, hän voi ratkaista tehtävän vertaamalla tavuja ja sanoja Salaisen aapisen kirjainjakson tai Enon kuntokoulun vastaaviin sivuihin.

Tehtävä 4 (s. 41 alkaen)

Tehtävässä harjoitellaan sanojen kirjoittamista mallin mukaan. Huomaa, että kirjainten määrää ei ole enää osoitettu ruuduin.

PKV (kuva 16)

Tehtävä 2 (sivulta 49 alkaen)

Harjoituksessa yhdistetään kuva ja sana. Sen jälkeen sana kirjoitetaan. Jos oppilas ei osaa vielä lukea, hän voi ratkaista tehtävän vertaamalla tavuja ja sanoja Salaisen aapisen kirjainjakson tai Enon kuntokoulun vastaaviin sivuihin.

Tehtävä 3 (sivulta 49 alkaen)

Harjoituksessa etsitään sanan tavut järjestyksessä ja ympyröidään ne. Tavuista voi muodostua muitakin sanoja kuin mallisana, mikä on lisätehtävänä lukutaitoisille ja he voivat myös kirjoittaa ne.

Tehtävä 4 (sivulta 49 alkaen)

Oppilaat voivat kirjoittaa sivulla olevia tai itse keksimiään sanoja viivastolle.

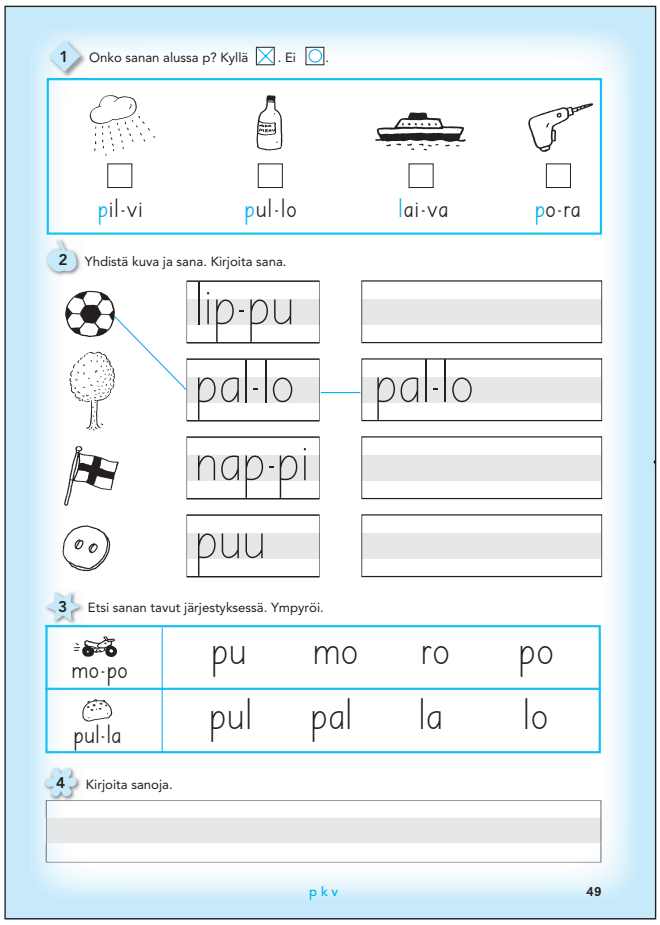

Kuva 16. Esimerkkisivu PKV-jaksosta pienaakkosvihkossa.

Kuva 17. Esimerkkisivu suuraakkosvihkosta.

Kirjainjakson kirjainten kertaamisen ja sanatasoisen kirjoittamisen sivut (kuva 17)

Tehtävä 1

Jokainen kirjainjakso päättyy sivuun, jolla kerrataan jakson aikana opittuja kirjaimia.

Tehtävä 2

Tehtävässä on uutena opittavana asiana sanojen kirjoittaminen mallin mukaan.

OPIKE

www.opike.fi